מאן נשדר בהדי נחום איש גם זו דמלומד בנסים הוא כי מטא לההוא דיורא בעא למיבת אמרי ליה מאי איכא בהדך אמר להו קא מובילנא כרגא לקיסר קמו בליליא שרינהו לסיפטיה ושקלו כל דהוה גביה ומלנהו עפרא כי מטא להתם אישתכח עפרא אמר אחוכי קא מחייכי בי יהודאי אפקוהו למקטליה אמר גם זו לטובה אתא אליהו ואידמי להו כחד מינייהו אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא דהוה שדי עפרא הוו חרבי גילי הוו גירי ברוק ואשכחו הכי הוה מחוזא דלא הוו קא יכלי ליה למיכבשיה שדו מההוא עפרא עליה וכבשוה עיילוהו לבי גנזא אמרי שקול דניחא לך מלייה לסיפטא דדהבא כי הדר אתא אמרו ליה הנך דיורי מאי אמטית לבי מלכא אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטאי להתם שקלי אינהו אמטו להתם קטלינהו להנך דיורי: דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא וכו': מאי עבוד אמרי דבי רבי שילא (א) נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות כדי שיזובו מימיו מחכו עלה במערבא א"כ ליבנו אחד בטורא (אלא) א"ר ירמיה בר אלעזר נחלקו לג' כיתות אחת אומרת נעלה ונשב שם ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה זו שאומרת נעלה ונשב שם [1]הפיצם ה' וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין וזו שאומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים כי שם בלל ה' שפת כל הארץ תניא רבי נתן אומר כולם לשם עבודת כוכבים נתכוונו כתיב הכא [2]נעשה לנו שם וכתיב התם [3]ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים אמר רבי יוחנן מגדל שליש נשרף שליש נבלע שליש קיים אמר רב אויר מגדל משכח אמר רב יוסף בבל ובורסיף סימן רע לתורה מאי בורסיף אמר ר' אסי בור שאפי: אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא וכו': ת"ר אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא שנאמר [4]ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעוה"ז וחטאים לעולם הבא אמר רב יהודה רעים בגופן וחטאים בממונם רעים בגופן דכתיב [5]ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים וחטאים בממונם דכתיב [6]והיה בך חטא לה' זו ברכת השם מאד שמתכוונים וחוטאים במתניתא תנא רעים בממונם דכתיב ורעה עינך באחיך האביון וחטאים בגופן דכתיב וחטאתי לאלהים לה' זו ברכת השם מאד זו שפיכות דמים שנאמר [7]גם דם נקי שפך מנשה (בירושלים) הרבה מאד [וגו'] ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם [8]ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה לא הדריכוהו בני שחץ לא עדה עליו שחל אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא לחסרינו [מממוננו] בואו ונשכח תורת רגל מארצנו שנאמר [9]פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו דרש רבא מאי דכתיב [10]עד אנה תהותתו על איש תרצחו כולכם כקיר נטוי גדר הדחויה מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלין את ממונו דרש רבא מאי דכתיב [11]חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא (ראו) [ידעו] אור מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם לערב באים ומריחין אותו ככלב שנא' [12]ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון [א] [13]ערום ילינו מבלי לבוש ואין כסות בקרה [14]חמור יתומים ינהגו יחבלו שור אלמנה גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו [15]והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד [ב] דרש ר' יוסי בציפורי אחתרין ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבית אורחיה לגנבי אמר להו מי הוה ידענא דאתו גנבי כי קא נח נפשיה דרבי יוסי שפעי מרזבי דציפורי דמא [ג] אמרי דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא דלית ליה לירעי תרי יומי ההוא יתמא בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעיה אזל שקלינהו וקטלינהו אמר להו

דאית

בהדי מאן. ביד מי נשלח: **כי מטא להוא דיירא.** כשהגיע לאותו מלון: **למיבת.** ללון: **שרינהו** ל)**לסיטפיס.** התירו האמרגזים והמרלופין ופתחום ונטלו כל מה שבתוכו: **אחוכי.** מלחקי: **הנך דיורי.** אותן בני הכפרים: **א"כ ליבנו אחד בטורא.** א"כ שבנו כדי לעלות לרקיע למה בנו אותו בבקעה היה להם לבנות על אחד ההרים: **הפיצם ה'.** פיזרם בכל העולם: **שדים.** יש להם צורת אדם ואוכלין ושותין כבני אדם מ): **רוחין.** בלי גוף וצורה: **לילין.** צורת אדם אלא שיש להם כנפים במסכת נדה (דף כד:): **זו שאומרת נעבוד ע"ז כי שם בלל ה'.** בלבל לשונם כדי שלא יהא אחד מכוון לדעת חבירו לעבוד ע"ז: **שליש [נבלע].** נבלעו יסודותיה משוקעת היא בקרקע עד שליש ושליש של מעלה נשרף ושליש אמצעי קיים בקרקע ולא שיהא עומד באויר: **אויר מגדל.** מראש המגדל (כלומר) [כמו אוירה של עיר] מי שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומראה גובה שלו: **משכח.** שכן נגזר על אותו מקום שישכח ולכך הם עצמם שכחו את לשונם: **בבל ובורסיף סימן רע לתורה.** שמשכחין התלמוד מפני שעומדים באויר המגדל: **למה נקרא שמה בורסיף בור שאפי.** בור שנתרוקן מימיו כלומר משכח האדם כל מה שלומד: **שאפי.** כמו (ב"מ דף ס.) השופה את היין לשון (ירמיה מח) הורק מכלי אל כלי. ומפני מה שמה בבל [שמשכחת] אמר רב יוסף כי שם בלל לפי שבלבל הקדוש ברוך הוא את לשונם לשם לכך נ) היא משכחת: ס)**סימן רע.** כלומר שמם סימן שכחה היא: **רעים בגופם.** שטופים בזימה: **השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' והיה בך חטא.** והיינו ממון: **ארץ ממנה יצא לחם.** ארץ שבעה וטובה היא: **ותחתיה נהפך כמו אש.** ואחר כן נהפכה: **וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם.** שיש לנו שיפוע לחם למה לנו עוברי דרכים: **ונשכח.** שלא יעברו עוברי דרכים בארצנו: **פרץ.** הקב"ה נחל גפרית ואש: **מעם גר.** ממקום הליכתו שהיה הולך למעלה והשליכו עליהם הנשכחים מני רגל ונדלדלו (מאדם) [מארצם] ונעו לדראון: **גר.** קורנ"ט בלע"ז כמו (שמואל ב יד) מים הנגרים: **תהותתו.** תנקשו תרמיות ותואנות: **תרצחו כולכם.** ע"י קיר נטוי וגדר הדחויה: **יומם חתמו למו.** היום סותמים וסוגרין כאילו לא ידעו אור כלומר סותמין וחותמין: **אפרסמון.** שלהם להפקידו ביד בעלי ממון כדי שיהו מניחין פקדון שלהם בבית גנזיהם ובלילה מריחין האפרסמון וחותרין שם. מנהגו של מפקיד צורר וחותם: **דרש ר' יוסי.** כי מדרשא אתר במשך בתים: **איחתרו תלת מאה מחתרתא.** ע"י ריח אפרסמון שהיו מריחין ויודעין היכן מניחין ממונם: **מי הוה ידענא דאתו גנבי.** ל"א **מי הוה ידענא דגנבי אתון: שפעי מרזבי דציפורי דמא.** לאדם גדול הוה. ואיידי דאמר לעיל איחתרו מחתרתי בציפורי דאתרא דרבי יוסי התם הוה נקיט נמי הא מילתא דכי נח נפשיה כו' לאשמועינן דמצפורי הוה:

דאית

מסורת הש"ס

א) [לעיל ח: וש"נ], ב) כ"ש מ"ז, ג) [גירסת כ"ש בירסוף], ד) [גי' הערוך ערך ברסיף שפת], ה) [תוספתא פי"ג ע"ש], ו) [תוספתא פי"ג], ז) [תוספתא פי"ג], ח) [תוספתא דסוטה פ"ג], ט) [נ"ל יליט], י) [מ"ק כב:], כ) [נדה סט.], ל) [נ"ל לסיפטיה], מ) [חגיגה טז.], נ) בס"א: כך, ס) [נ"ל אמר ד"ה בבל].

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמרי דבי ר' שילא אמרי נבנה:

* * *

הגהות הגר"א

[א] גמ' ערום נרשם עליו אות ב: [ב] שם דרש רבי יוסי. נרשם על תיבת דרש אות א: [ג] שם אמרי דאית ליה חד. נרשם על תיבת אמרי אות ג':

* * *

לעזי רש"י

קורנ"ט. זרימה.

* * *

מוסף רש"י

לסיפטיה. ארגז שלו (תענית כא.). **כחד מינייהו.** כאחד משרי קיסר (שם). **מעפרא דאברהם.** שנלחם עם המלכים (שם). **גילי.** קנין (שם). **אמרי דאית ליה חד תורא כו'.** כך היה מנהגם של אנשי סדום (לקמן עמ' ב.). **מרעי חד יומא.** כל בהמות העיר (נדה סט.). **ההוא יתמי.** שלא היה לו שור וכפאוהו לרעות בהמותיהן ב' ימים (שם).

תורה אור

1. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי שָׁם בָּלַל יְיָ שְׂפַת כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְיָ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ: בראשית יא ט
2. וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ: בראשית יא ד
3. וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ: שמות כג יג
4. וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַייָ מְאֹד: בראשית יג יג
5. אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים: בראשית לט ט
6. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְיָ וְהָיָה בְךָ חֵטְא: דברים טו ט
7. וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת יְרוּשָׁלִַם פֶּה לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ: מלכים ב כא טז
8. אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לָחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפַּךְ כְּמוֹ אֵשׁ: איוב כח ה
9. פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ: איוב כח ד
10. עַד אָנָה תְּהוֹתְתוּ עַל אִישׁ תְּרָצְּחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הַדְּחוּיָה: תהלים סב ד
11. חָתַר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים יוֹמָם חִתְּמוּ לָמוֹ לֹא יָדְעוּ אוֹר: איוב כד טז
12. יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב וִיסוֹבְבוּ עִיר: תהלים נט ז
13. עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה: איוב כד ז
14. גְּבֻלוֹת יַשִּׂיגוּ עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ: חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה: איוב כד ב-ג
15. וְהוּא לִקְבָרוֹת יוּבָל וְעַל גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד: איוב כא לב